

'OVERGANGSZONE' / TRANSITION ZONE

Kunst en onderzoek in het transformatieproces van het ENCI-gebied

Concept

Abstract

Het ENCI-gebied, zoals dit zich momenteel ontwikkelt, is een experiment in 'het verenigen van het onverenigbare'. De restanten van industriële activiteit worden nu recreatiegebied op basis van een idee van natuur- en cultuurbeleving. Maar wat is eigenlijk de onverenigbare kwaliteit van het gebied? En voor wie, waar en op welke manieren speelt deze onverenigbaarheid een rol?

Deze vragen staan centraal in het kunst en onderzoek project 'OVERGANGSZONE', waarin kunstenaars op zoek gaan naar de kwaliteit van een complexe, oude plaats, die zich niet zomaar prijs geeft.¹ De Stichting Ontwikkelingsmaatschappij ENCI-gebied (SOME) vraagt kunstenaars de verschillende verborgen noties van plaats te onderzoeken, die een rol spelen in het transformatieproces van de ENCI. Dat doen zij in nauwe samenwerking met partijen verenigd onder SOME, die betrokken zijn bij dat transformatieproces. Gedurende anderhalf jaar bestuderen 12 kunstenaars de groeve en haar gebruikers, en zullen via verschillende publieksmomenten, rondleidingen en presentaties hun onderzoek en werk tonen. In het werk dat zij doen, maken zij de inherente paradoxen ervaarbaar en bespreekbaar. Het gaat erom, dat de gekozen kunstenaars mede vorm geven aan deze plaats in verandering: de ENCI, zone in transitie. Het beoogde onderzoek wil een diepere dimensie leveren aan de sensatie van het ontdekken, opgraven en ontwikkelen, en specifiek aan het transformatieproces van het ENCI-gebied.

Voorstel beknopt

1. Het verbinden van verschillende noties van plaats, die in verschillende tijdslagen zijn ontstaan, present zijn gemaakt en ontwikkeld worden naar de toekomst, door middel van kunst en onderzoek op een van de belangrijkste cultuurhistorische/landschappelijke plaatsen in ontwikkeling in de regio Maastricht: het ENCI-gebied. Een plaats in transitie, een overgangszone van een oude plaats van betekenis naar een nieuwe bestemming en inrichting.
2. Het ENCI-gebied als casus, epicentrum en belangrijkste plaats voor kunst en onderzoek, en de presentatie ervan. De visie en plannen, zoals verwoord in het transformatieplan en de daarvoor in leven geroepen Stichting Ontwikkelingsmaatschappij ENCI-gebied (SOME), zijn belangrijke leidraad.
3. Een artistiek onderzoek dat gericht is op samenwerking, participatie en zichtbaarheid. De diverse partijen/belanghebbenden vertegenwoordigd in SOME krijgen een stem, die in de samenwerking wordt 'verwoord'/verbeeld door de kunstenaars/onderzoekers. De samenwerking is de basis voor onderzoek en kunst, en vormt als het ware een *joint venture*.
4. Het doel is het ENCI-gebied in transformatie met al haar gelaagdheden in tijd en plaats zichtbaar en ervaarbaar te maken voor een groot publiek. Deze bijzondere toegankelijkheid vormt door de unieke samenwerking van partijen met kunstenaars een meerwaarde op de reeds bestaande, doordat op een andere wijze de geëxploreerde plekken onderzocht, gedeeld en beleefd worden en tot nieuwe plaatsen van betekenis worden gemaakt.
5. Metadoel is de cultuurhistorische, geo-archeologisch, landschappelijke en maatschappelijke waarde van de onderzoeksplaats beeldend ervaarbaar en kritisch bespreekbaar te maken binnen de dynamiek van verandering.

Thematiek

Het belang van archeologie, cultuur- en erfgoed wordt in onze snel veranderende samenleving steeds groter. Tegelijkertijd kunnen erfgoedwaarden niet buiten een hedendaagse, maatschappelijke context, ze vormen een vanzelfsprekend onderdeel van ons sociaalmaatschappelijke bestel. De plaatsen die wij willen onderwerpen aan onderzoek, zijn niet alleen plaatsen met een archeologische, landschappelijke of cultuurhistorische waarde. Het zijn vooral plaatsen van betekenis, geïncorporeerd in het heden, die hun kwaliteit tonen binnen de dynamiek van de verandering.

Het ENCI-gebied is bij uitstek zo'n plaats die zowel fysiek als mentaal, als in lengte en breedtegraad, en op verschillende hoogte en dieptelagen zich uitstrekt over tijd en ruimte. Hierin zijn inbegrepen de verschillende betekenissen die de plaats in relatie tot zijn omgeving heeft ingenomen, door de tijd is ingebed en wederom overschreven door nieuwe betekenissen en belangen.

Het is zowel het gebied waar Maastricht zijn miljoenen jaren ondergrondse geschiedenis aan te danken heeft, als het gebied waar de grootste mergelwinning van Nederland bijna een eeuw heeft plaats gevonden. Het is dit gebied als epicentrum in een enorme staat van verandering.

"Het onverenigbare verenigen" moet de transformatie dekken die voorzien is in de vele veranderingen op gebied van industrie en natuur, cultuur, historie, economie en toerisme.² De ENCI, waarvan de oorsprong en betekenis verankerd ligt in de geologische en archeologische geschiedenis van de (Eu)regio is een belangrijke plaats van betekenis, juist vanwege de transitie.

Doel van de opdracht en het onderzoek

Het ENCI-gebied is zowel casus als epicentrum van de kunst- en onderzoeksplaats, die we willen creëren voor circa 12 beeldende kunstenaars. De kern van het kunstonderzoeksproject is het in kaart/beeld brengen en het presenteren van deze specifieke plaats van betekenis, die ligt in de kracht van de verandering. Kenmerkend voor deze transitieplaats is dat ze opereert binnen een aantal domeinen met ieder een eigen (maatschappelijk/economisch) belang bij de specifieke locatie. De verschillende, vaak onverenigbare belangen – de industrie, de recreanten, de natuurbeschermers,

etc. – leveren interessante vragen op, die het transformatieproces beïnvloeden. In feite vormen al die belangen een eigen perspectief op het ENCI-gebied en vormen daarmee ieder een eigen plaats van betekenis. Deze verschillende perspectieven op de ENCI-gebied vormen basis voor onderzoek naar de verschillende noties van plaats. Het gaat hierbij om de valorisatie van de plaats, die juist ligt in de kwaliteit van de verandering én in de kwaliteit van het onverenigbare, dat als een bijna organisch proces besloten ligt in de geologische, archeologische, cultuur- en industriële geschiedenis van de plaats. Door het onderzoek, gegenereerd door de kunstenaars, in samenwerking met de verschillende partijen, wordt de plaats – of beter gezegd de verschillende plekken binnen de grote plaats: het ENCI-gebied – opnieuw gedefinieerd, gevaloriseerd, gerevitaliseerd en daarmee geplaatst in een groter continuüm. Wij beogen met het kunstenaarsaandeel een extra verbindende dimensie te geven aan het transformatieproces. Het gaat hier impliciet ook om het versterken van de cultuurhistorische en sociaalmaatschappelijke identiteit en economie van Zuid-Limburg. Voorwaarde is de ruimte die kunstenaars/onderzoekers in dit proces gegeven wordt, en dat het project tevens een meerwaarde geeft aan de ontwikkeling binnen hun eigen werk.

Het ENCI-gebied

Het gebied is op een aantal manieren in te delen. Ten eerste gaat het in fysieke zin om een groot gebied, dat de ENCI-groeve in noord/oost coördinaten markeert, ten tweede gaat het om het ENCI-gebied zelf, en ten derde om een meer mentale verbinding van het gebied met de stad Maastricht.

- 1) Het grotere omtrekkende gebied kenmerkt zich door de NZ/OW-verbindingen van het zogenaamde 'Fort 2 Fort' en 'Castle 2 Castle'.³ Dit is de verbindinglijn Château Neercanne (W) naar Kasteel Hoogenweerth (O), en Fort Eben-Emael (Z), aan de linkeroever van het Albert kanaal, naar Fort St. Pieter (N). De *genius loci* van het gebied wordt bepaald door geologisch-landschappelijke aspecten en de daarmee samenhangende specifieke ligging in het landschap. De vier coördinatiepunten markeren het plateau op uiterste punten. De groeve van de ENCI ligt in het centrum daarvan.
- 2) Het ENCI-gebied zelf wordt in het transformatieplan opgedeeld in de *groeve*, de *overgangszone*, het huidige en toekomstige *bedrijventerrein* en de *kade*. Al die verschillende plekken in het gebied vertegenwoordigen tegelijkertijd verschillende belangen. Het zijn allemaal eigen plaatsen van betekenis, met een eigen geschiedenis en cultuurhistorische waarde. Zo hebben het Natuurhistorisch Museum Maastricht en Natuurmonumenten belang bij de bestemming en inrichting van de *groeve* (wetenschappelijk onderzoek, conservering, natuurbehoud en -ontwikkeling), maar speelt ook toerisme een belangrijke rol (denk aan de trap als toegang tot de groeve). Voor de *overgangszone* zijn de belangenpartijen: Natuurmonumenten, toerisme (recreatie, horeca) en het Centre Céramique (denk hier aan het nieuw te realiseren cultuurhistorisch centrum en multifunctioneel Verzamelgebouw). De gehele overgangszone is het hart van de transformatie, waarin verschillende belangen en waarden gecombineerd en ontwikkeld worden. Voor wat betreft het *bedrijventerrein* speelt het belang van industrieel erfgoed, industrie en cultuur (AINSI), en tenslotte de *kade* voor toekomstige industriële ontwikkeling (multimodale kade).
- 3) Tegelijkertijd staat het ENCI-gebied ook (en opnieuw) in verbinding met de stad, en niet het minst in natuurhistorisch opzicht. Zoals gezegd is de *genius loci* van Maastricht sterk verwant met haar geologische/archeologische oorsprong. De archeologische en paleontologische vondsten, de 'kunstschaten' van Maastricht, worden getoond in een aantal belangwekkende musea (Natuur Historisch Museum: Mosasaurussen en paleontologie, en Centre Céramique: archeologisch erfgoed). De Luikerweg, zuidelijke uitvalsroute van de stad, wordt als het ware met het nieuwe uitzichtplatform symbolisch verlengd. De verbinding met de stad wordt tevens zichtbaar gemaakt in het nieuw op te richten Verzamelgebouw in de overgangszone.

Samenwerking

Interessant in dit verband is, dat in de overgangsfase en -zone allerlei nieuwe plekken en mogelijkheden gecreëerd worden, die relevant zijn voor artistiek onderzoek in situ. Al die plekken worden 'bemand' door verschillende partijen of *stakeholders*, die allen een eigen belang hebben bij de (her-)bestemming en -inrichting van het ENCI-gebied, dat in 2019 zijn voorlopige voltooiing moet krijgen. Deze stakeholders bieden hun eigen perspectief en creëren zo hun eigen notie van plaats. Het zijn in die zin interessante partners voor samenwerking met de kunstenaars/onderzoekers. We denken aan de volgende partners die direct betrokken zijn bij de transformatie van het ENCI-gebied (via SOME):

- Natuurhistorisch Museum Maastricht (NHM)
- Centre Céramique (CC)
- Natuurmonumenten (vertegenwoordigd in SOME)
- de ENCI-fabriek zelf (ibidem)
- Gemeente Maastricht (ibidem)
- VVV/Maastricht Marketing
- Provincie Limburg, mede verantwoordelijk voor het EAA congres (en vertegenwoordigd in SOME)
- Overgangszone en Verzamelgebouw ENCI
- Horeca ENCI
- AINSI/SAM
- Kumulus
- Nieuwe innovatieve bedrijven op de ENCI (zoals Inashco en Bear Sport)
- Bewoners (Stichting Sint-Pietersberg Adembenemend SPA (voormalig ENCI-stop), vertegenwoordigd in SOME)
- SOME-gidsen
- Geologische vereniging
- en tenslotte het informeel circuit (de schaapsherder, publiek, e.a.)

Dankzij SOME kunnen de verschillende duo's tussen kunstenaars en betrokkenen van bovengenoemde partijen gevormd worden. We zijn ons bewust dat SOME in dit proces sleuteldrager is die de samenwerking tussen kunstenaars en bovengenoemde partijen mogelijk maakt. Het is de taak van SOME als aanjager van de transformatie ENCI-gebied om ook in deze fase nieuwe wegen van samenwerking te genereren, waarvan de stichting denkt dat ze op een geheel andere en innovatieve wijze bijdragen aan het transformatieproces. "Transformeren betekent in onze gedachte dat er daadwerkelijk iets verandert. Processen van verandering werden ook in het verleden uitgedrukt in kunstobjecten. Kunstuitingen laten je herinneren aan belangrijke processen van verandering. Door kunstenaars wordt er met andere ogen gekeken naar de idee van transformatie. Ons transformatieproces opereert op dit moment economisch, bestuurlijke en technisch, maar niet vanuit het oogpunt van de mens. Dat kunnen de kunstenaars door middel van de samenwerking inzichtelijk maken." ⁴

Wij zijn van mening dat al die verschillende bemande plekken naast elkaar kunnen bestaan en, hoe controversieel misschien ook, samen het geheel in een groter verband kunnen vertellen. Een uitgelezen kans voor kunstenaars, die het 'onverenigbare' als uitgangspunt voor onderzoek nemen, en dit zichtbaar en ervaarbaar maken. De genoemde domeinen zien wij als belangrijke *laboratoria* voor onderzoek en experiment. Aan deze onderzoeksplekken willen wij gedurende anderhalf jaar een groep van 12 jonge kunstenaars verbinden (waaronder één duo), die met behulp van de partners onderzoek doen op locatie en in een soort van *joint venture* tot een eindpresentatie komen.⁵

De geselecteerde kunstenaars zijn afkomstig uit of werkzaam in de (Eu)regio, hebben in Maastricht gestudeerd, tonen met hun werk affiniteit met het onderwerp, en hebben eerder in relatie tot de directe omgeving gewerkt. Binnen hun artistieke ontwikkeling speelt het project een

belangrijke, zo niet cruciale rol. Vanaf eind september 2016 gaan de deelnemers met betrokken partners in gesprek, documenteren de relevante plekken, etc. als basis voor hun onderzoek en werk. Niet alleen door de samenwerking, maar ook door een aantal plekken als doelwit van onderzoek te kiezen, beogen wij het ENCI-gebied in de volle lengte en breedtegraad, en op verschillende hoogte- en dieptelevels als onderzoeksgebied in te zetten. Denk daarbij bijvoorbeeld aan de Trap (relatie publiek), de geologische (steil)Wand (plek waar een herkenbaar beeldmerk in geplaatst wordt), de Oven (belangrijk icoon voor het industrieel erfgoed), de verbinding AINSI en gangenstelsel, en tenslotte de Overgangszone zelf, als broedplaats voor onderzoek en transformatie. Tevens is samenwerking gezocht met de Universiteit Maastricht (FaSOS) en de Jan van Eyck Academie, en proberen wij verbinding te zoeken met de nieuw te starten Master 'Polis' (F.A.).⁶

Voor de totstandkoming van dit project is samenwerking met het Centre Céramique tevens van evident belang: zij is (in de persoon van Stef Niekamp) betrokken (in het cluster met het NHM) bij de inrichting van het cultuurhistorische Verzamelgebouw en van belang voor de relatie archeologie en erfgoed. Mede dankzij het Centre Céramique kunnen wij straks een prachtige eindpresentatie realiseren.

Onderzoek, resultaat en meerwaarde

De resultaten van het artistiek onderzoek en de daaraan verwante kunstwerken worden gepresenteerd in het ENCI-gebied, specifiek in de Overgangszone, in en om het nieuwe Verzamelgebouw. Dit cultuurhistorisch centrum wordt gelijktijdig ingericht door het Centre Céramique (die met haar te tonen collectie wil inspelen op paleontologische vondsten in het gebied). Onze presentatie zal in onderlinge samenwerking plaatsvinden en mogelijk verband leggen met de verschillende collecties. Tevens streven wij ernaar de onderzoekresultaten te presenteren op het internationale archeologische congres (EAA) dat in augustus/september 2017 in Maastricht plaatsvindt. De eendaagse MID-presentatie van ons project zal daar tegelijkertijd mee gepaard gaan.

De publieke resultaten zijn belangrijke zichtwijzer hoe artistiek onderzoek in de praktijk werkt, in een cultuurhistorische en sociaalmaatschappelijke omgeving en op een plaats van betekenis. Zij dienen derhalve mede als uitkomst voor het centrum waaraan artistiek onderzoek in de context van kunstpraktijk en samenleving wordt gereflecteerd, het Lectoraat voor Autonomie en Openbaarheid in de Kunsten (AOK).⁷ Hiermee beogen we niet alleen een relevante bijdrage te leveren aan het hedendaagse debat van archeologie en erfgoed, maar proberen we tegelijkertijd een verbinding te maken met de praktijk van de kunsten zelf en het kunstvakonderwijs, waar artistiek onderzoek en de onderzoekende praktijk van kunstenaars en vormgevers in een maatschappelijke context steeds meer centraal komt te staan.

Kunstenaars zijn belangrijke opiniemakers, zij tonen kritische reflectie op maatschappelijke ontwikkelingen. Dat betekent dat het onderzoek dat de kunstenaars gaan verrichten nieuwe presentatiemodellen oplevert en debat oproept, over wat die plaats in transformatie met al zijn verschillende noties van plaats zou moeten zijn, en wat voor nieuwe plaatsen van betekenis het oplevert. Het type artistiek onderzoek wordt ingekleurd door verschillende methoden van onderzoek, zoals bijvoorbeeld toegepast in etnografisch veldwerk.⁸ Dit zijn methoden, waarbij het observeren, noteren, schrijven, documenteren, belangrijke tools zijn om ook het niet-zichtbare, datgene waar niet over gesproken wordt, of letterlijk: de stilte zelf van de plek – noem het de *genius loci* – te kunnen vatten. De kennis die dat oplevert is een 'lokale, intieme, belichaamde kennis', een kennis die tot stand komt door nabije uitwisseling met de plek en haar 'bewoners', de kennis van het 'onverenigbare', een kennis die zich toont in het maken en doen van de kunstenaar, waar de verschillende samenwerkende partijen belangrijk onderdeel van zijn, en publiek maakt door middel van een presentatie, een website en de publieksmomenten.

De samenwerking met de diverse domeinen leveren zo mogelijk andere vormen van onderzoek op – die aanschurken tegen verschillende onderzoeksmethoden zoals bijv. uit de archeologie, of zoals de hierboven genoemde etnografie – maar ook andere onderzoeksplekken. Het veldwerk vindt plaats in het ENCI-gebied, van waaruit de verschillende kunstenaars hun onderzoek

starten, bundelen en publiek maken, en is als zodanig plaatsgebonden. Maar tegelijkertijd is het in beweging, fluïde, en verandert het naargelang de ontwikkelingen in tijd en onderzoek. In die zin kan het steeds een andere plek innemen: de trap of een plek in de groeve, een museum, de fabriek, een woonhuis, een café, maar ook een wandeling of een (andere) mobiele plek. Zo maakt de onderzoeksplek ook onderdeel uit van de ontsluiting/transformatie, door deze te openen voor het publiek, en ook toevallige voorbijgangers erin te betrekken. Zo wordt de toegankelijkheid van het gebied gedurende het jaar ook steeds meer zichtbaar. Daarmee staat het onderzoek zelf ook in een doorlopende tijdslijn, waarin het publiek als extra laag participeert, hetgeen weer vragen en debat kunnen opleveren voor verdere ontwikkelingen omtrent het gebied. De meerwaarde van het gehele project ligt in de unieke samenwerking tussen kunstenaars en partijen, die de tot dan verborgen gebleven pareltjes in het gebied en daarmee de nieuwe kwaliteiten van de plaats beeldend ontsluiten, ervaarbaar en bespreekbaar maken.

Het proces en de verschillende resultaten van het onderzoek worden via een eigen website en daarin verwerkte weblogs en time-lines in beeld gebracht. De website wordt ontwikkeld en dient als een 'open source' vanaf de start van het project, en heeft daarnaast ook zijn verschillende publieksmomenten via bulletins en nieuwsbrieven. Op het genoemde EAA congres wordt de website voor een groot publiek gepresenteerd.

De publieksmomenten tonen op gezette tijden de status van het onderzoek en werk van de kunstenaars. Afhankelijk van de samenwerking tussen kunstenaars en partijen vinden ze plaats; officiële publieksmomenten of informele ontmoetingen buiten de gebaande paden. We noemen hier een aantal voorbeelden: een publiek debat of een voorstelling, die plaats vindt in Châlet d'n Observant; een demonstratie van een belangrijke archeologische vondst of een performance ter plekke in het gebied; een speciale rondleiding in samenwerking met Natuurmonumenten of SOME; een ontmoeting met een van de bewoners in het gebied; een audiotour, of een wandeling met bijvoorbeeld de schapsherder, etc. Ook het publieksmoment is een proces, dat mogelijkheden en andere vormen van uitwisselingen onderzoekt/creëert. De kwaliteit van het project ligt in het 'onverenigbare', het zichtbaar maken en het verbinden van de verschillende noties van plaats, die ontstaan vanuit verschillende perspectieven en uit diverse gecombineerde praktijken. Dat benutten en tonen de kunstenaars met hun kunst en onderzoek.

Side Event

Parallel aan de presentatie in het Verzamelgebouw van het ENCI-gebied en op het EAA-congres vindt er in het Provinciehuis op locatie een tentoonstelling plaats van werken van kunstenaars, die al eerder in het gebied werkzaam zijn geweest.⁹ de tentoonstelling 'PIONEERS' betreft werken van zowel kunstenaars die in de afgelopen jaren zelfstandig projecten in het gebied gegenereerd hebben, alsmede een 'archieftentoonstelling' van het Jan van Eyck project 'Berg en Beeld', dat in 1988 in het gebied plaatsvond. Hiervoor is samenwerking gezocht met de conservator van het provinciehuis (Ad Himmelreich) en de Jan van Eyck. Zo willen wij het project ook historisch verbinden en inbedden.

Programma en tijdsbestek

- Start/Kick-off project vanaf eind september 2016, gezamenlijke bijeenkomst in Chalet d'n Observant ('clublokaal' van de deelnemers, in de Overgangszone). De participerende partijen en een aantal onderzoeksplekken zijn dan bekend. Kennismaking kunstenaars, partijen en betrokkenen.
- Elke deelnemer maakt zelfstandig afspraken en onderhoudt het contact met betrokkenen. Aanspreekpunt en begeleiding voor de kunstenaars is Krien Clevis (curator/senior researcher). Bedoeling is om op gezette tijden (ca. 1x p/m) bij elkaar te komen in Châlet d'n Observant, en de voortgang van het onderzoek te evalueren. Krien Clevis onderhoudt tevens het contact met SOME e.a. partijen, en bewaakt met SOME de logistiek.
- Gedurende een jaar doen de verschillende kunstenaars onderzoek naar diverse plekken gerelateerd aan en in samenwerking met de stakeholders/partijen.

- De partijen leveren hun medewerking aan de samenwerking geheel op vrijwillige (en kosteloze) basis. Het eindproduct van de kunstenaar komt a.h.w. door de *joint venture* tot stand.
- Tevens worden de kunstenaars uitgenodigd zitting te nemen in het door het Lectoraat AOK georganiseerde onderzoeksatelier. Hier zal het type artistiek onderzoek en de kennis die dit soort onderzoek oplevert gedeeld worden met geselecteerde Master studenten van de Faculteit van de Kunsten. Zo krijgen de kunstenaars ook tijdens hun onderzoek input door het Lectoraat, en krijgen studenten input van de 'research' kunstenaars en de actuele status van hun artistiek onderzoek.
- Tegelijkertijd functioneren een aantal kunstenaars die worden uitgenodigd voor de tentoonstelling in het Provinciehuis als 'master' voor de 'research' kunstenaars. Tijdens de publieksmomenten zullen zij feedback leveren aan de deelnemers. Ook dit levert een extra kwaliteitsgarantie op.
- Afhankelijk van het type samenwerking en type plek, en het daaruit voortkomende onderzoek en werk van de kunstenaar, worden er gedurende 2016-2017 verschillende publieksmomenten georganiseerd, op verschillende plekken in het gebied. Hierin participeren de partijen en het publiek.
- Publieksmomenten kunnen ook linken aan relevante evenementen buiten de deur, zoals de 'Reuwendagen', het landelijke archeologisch congres, dat in november plaatsvindt in Heerlen.¹⁰
- Het project wil ook in het verloop ervan aansluiten bij en verbinding maken met andere (culturele) instanties in de stad, waar publieksmomenten georganiseerd worden
- De eerste onderzoeksresultaten worden gepresenteerd tijdens het internationale archeologische congres (EAA) en het publieksprogramma, dat van 30 augustus – 3 september 2017 in Maastricht (MECC) plaatsvindt.
- De eindpresentatie van het onderzoek en de kunstwerken vindt plaats in en om het nieuwe Verzamelgebouw, in de Overgangszone van het ENCI-gebied (verwacht najaar 2018). De opening hiervan gaat gepaard met een uitgebreid publieksprogramma.
- Het project opereert eveneens als een groeimodel, dat ook na 2018 nog door kan lopen. Dit is afhankelijk van de mogelijkheden binnen de ENCI en afhankelijk van verdere financiën. In die zin is het ook een fluïde project, dat kan groeien met nieuwe deelnemers en andere partijen.

Krien Clevis, curator 'OVERGANGSZONE' | 20.12.2016 (aangepast 10.10.2017)

Noten

1. Het begrip 'overgangszone' is tweeledig. Enerzijds verwijst het algemeen naar het transformatieproces van het ENCI-gebied. Anderzijds is ook letterlijk een zone binnen het grote ENCI-gebied zo genoemd, waar nieuwe mogelijkheden worden gecreëerd.
2. Het motto van Jan Mans is bedoeld om een boost te geven aan het 'Plan van Transformatie ENCI-gebied'. De toekomstplannen van het ENCI-gebied zijn vastgelegd in dit plan. Hierover is in 2009 overeenstemming bereikt tussen ENCI, Natuurmonumenten (toekomstig eigenaar groeve), Provincie Limburg, Gemeente Maastricht en Stichting Sint-Pietersberg Adembenemend. "Het "onverenigbare verenigen" heeft in de opgave van het ENCI-gebied een bestuurlijke, maar ook een ruimtelijke betekenis. Industriële gebouwen en functies die doorgaans in conflict staan met natuurontwikkeling, worden in het toekomstige ENCI-gebied in synergie met elkaar ontwikkeld." Het plan richt zich op de bestemming en inrichting van de kalksteengroeve, de overgangszone, het huidige en toekomstige bedrijventerrein en de kade. Zie ook: www.enci-gebied.nl
3. 'Fort 2 Fort' en 'Castle 2 Castle' wordt in het Plan van Transformatie ENCI-gebied uitgelegd als het "Ontstaan van het brandpunt", waar het ENCI-gebied is gesitueerd.
4. Uitspraak Peter Mergelsberg, directeur SOME.
5. Het betreft een selectie van alumni, die in de afgelopen vijf jaar zijn afgestudeerd aan de opleiding Autonoom (Fine Arts) van de Maastricht Academy Fine Arts & Design (MaFAD), en die inmiddels hun sporen hebben verdiend met interessante projecten, tentoonstellingen, afgeronde Masters e.d.
6. Overige partijen waar we mee in gesprek zijn voor over mogelijke vormen van samenwerking en advies: FaSOS (Ernst van Homburg), 'Polis', MA Fine Arts (Erik J. de Jong), Bureau Europa (Saskia van Stein, directeur), Jan van Eyck Academie (Pieternel Fleskens, Laurens Schumacher), Provinciehuis (Ad Himmelreich, conservator).
7. Het Lectoraat Autonomie en Openbaarheid in de Kunsten (AOK) is een centrum voor onderzoek dat bijdraagt aan de versterking van het kunstonderwijs en de kunstpraktijk. In dit onderzoek staat een probleemgerichte aanpak voorop. Centraal staan kwesties die voortvloeien uit de voor kunstpraktijken kenmerkende spanning tussen de autonomie van de kunsten en de openbaarheid waartoe de kunsten zich verhouden. Het lectoraat situeert deze problemen op de grensvlakken tussen kunstdisciplines, tussen kunst en wetenschap en tussen kunst en samenleving. Het doet zowel disciplinaire als discipline overstijgende onderzoeksprojecten. Door praktijkonderzoek in en voor de kunsten wil het lectoraat bijdragen aan het opleiden van de kunstenaars van de 21e eeuw. Zie ook: <http://www.zuyd.nl/onderzoek/lectoraten/autonomie-en-openbaarheid-in-de-kunsten>
8. Etnografen doen onderzoek naar de alledaagsheid van (vreemde) culturen, vaak door middel van participerende observaties en onderzoek, door zichzelf onder te dompelen in en te proberen deel te worden van die cultuur. Ruth Benschop haalt in haar inaugurale rede de etnograaf Hirschauer aan: "material settings, wordless everyday practices, silent work practices, visual performativity" (2006, 423). De etnograaf observeert "de stilte van het sociale". In: R. Benschop. *De eland is een eigenwijs dier. Een gedachtenisexperiment over praktijk en relevantie van artistiek onderzoek*. Lectoraat Autonomie en Openbaarheid, 2015.
9. Inmiddels is het Regionaal Historisch Centrum Limburg/het 'Archief (RHCL)' de aangewezen locatie voor deze tentoonstelling 'PIONEERS' (01.09 – 06.11.2017). <https://www.rhcl.nl/nl/info/nieuws-map/pioneers/>
10. De 'Reuwendagen', het nationaal archeologisch congres vindt op 3 en 4 november plaats in het Parkstad Limburg Theater in Heerlen. We willen hierin participeren met een Posterpresentatie, om ons project aan te kondigen. <http://www.reuwendagen.nl/>